

KLASIKAPLUS.CZ

1. Jiří Nekvasil: Ve Smetanovském cyklu hledám spojici se současností

02.02.2024 klasikaplus.cz - Karla Hofmannová

Odkaz na originál

Klíčová slova: divadla (2); divadlo (2); Moravskoslezské (2); moravskoslezského (2); Národní (2); Národního (2); Ostrava (2); NDM; opera; operního; opery; ostravské

"Českost ve Smetanově případě neznamena regionálnost či pouhý národovecký svéráz!"

"Každý příběh je potřeba uchopit z jiného úhlu, u každého je potřeba pro jeho scénickou interpretaci použít jiný výkladový klíč."

"Dvě vdovy jsou unikum. Neznám ve světové operní literatuře té doby podobnou salónní konverzační operu!"

Rok 2024 je nejen Rokem české hudby, ale také rokem, ve kterém si připomínáme 200. výročí narození a 140. výročí úmrtí Bedřicha Smetany. Odkaz tohoto skladatele představí **Národní divadlo Moravskoslezské** opulentní akcí, Smetanovským operním cyklem, ve kterém uvede za sebou všech osm dokončených Smetanových oper. A to jak v březnu, tak následně v květnu roku 2024. Měsíc před začátkem projektu jeho autor, režisér a ředitel **Národního divadla moravskoslezského** Jiří Nekvasil portálu KlasikaPlus.cz poskytl rozhovor.

Jak vás vůbec napadlo realizovat tak obrovský projekt?

Nápad se zrodil před deseti lety při přípravě naší nové inscenace Čertovy stěny. Tehdy jsme se s dirigentem a tehdejším hudebním ředitelem opery moravskoslezského divadla Robertem Jindrou shodli a nadchli se myšlenkou, že by bylo dobré do roku 2024 připravit postupně nové inscenace všech dokončených oper Bedřicha Smetany. A v jubilejním roce 2024, v roce 200. výročí narození skladatele, budeme mít všechny jeho dokončené opery na repertoáru! A tím se otevírá jedinečná možnost uvést cyklus všech osmi dokončených oper Bedřicha Smetany. V naplňování toho záměru jsme pokračovali i s jeho nástupcem na pozici hudebního ředitele, dirigentem Jakubem Kleckerem. Za jeho působení jsme uvedli nové inscenace oper Braniboři v Čechách a Tajemství. Celý cyklus dovršujeme se současným hudebním ředitelem opery Markem Šedivým (ten je ve funkci od sezóny 2020/21). Premiéry měly postupně nové inscenace Hubičky a Dvů vdvů. V minulé sezóně je doplnila nová Prodaná nevěsta v koprodukcii se Slovinským národním divadlem v Lublani a Dalibor v koprodukcii s Divadlem J. K. Tyla v Plzni. Letošní sezóna 2023/2024 je v souboru opery ve znamení obnovených premiér, tří nejstarších inscenací, které delší dobu nebyly na repertoáru – Tajemství Čertovy stěny a Braniborů v Čechách –, a to s obměněným obsazením. A proto 2. března, v den 200. narozenin Bedřicha Smetany první cyklus může začít! Je to završení desetileté koncepční práce a uměleckého plánování. Slavnostní zpěvohru Libuše, kterou sám Bedřich Smetana určil k výjimečnému uvádění při slavnostních příležitostech, uvedeme pouze dvakrát, formou scénického koncertu, vždy na závěr celého cyklu. A to ve spolupráci s Janáčkovou filharmonií Ostrava, za spoluúčinkování Pražského filharmonického sboru a pod taktovkou Roberta Jindry.

Připravujete v letošní sezoně i něco jiného?

Realizaci cyklu jsme podřídili v souboru opery celou sezónu 2023/24, kde vedle tří již zmíněných obnovených premiér Smetanových oper realizujeme v červnu premiéru nové inscenace opery Leoše Janáčka Příhody lišky Bystroušky. Tou následně připomeneme nejen sté výročí od světové premiéry této opery, ale také 170 let od narození skladatele, který se narodil 3. července 1854 v Hukvaldech, jen osmadvacet kilometrů od našeho divadla.

Podařilo se získat i dostatečnou finanční podporu pro tak neobvyklý projekt?

Mimořádná finanční podpora realizace cyklu, o kterou jsme požádali a kterou jsme získali ze strany statutárního města Ostravy a Ministerstva kultury České republiky, umožní realizaci nejen nadstandartní propagace, zejména směrem do zahraničí, ale i dalších s cyklem souvisejících projektů. Tím největším bude bezesporu historicky první souborné knižní vydání libret všech osmi dokončených oper Bedřicha Smetany. A to jak v českém originále, tak zároveň zrcadlově v novém anglickém překladu. Anglický překlad vznikl speciálně na objednávku **Národního divadla moravskoslezského**, které je vydavatelem této jedinečné publikace. Věřím, že tato publikace bude vnímána nejen v přímé souvislosti s letošním cyklem, ale i v dalších letech zůstane dobrým pomocníkem a průvodcem k bližšímu poznávání operní tvorby Bedřicha Smetany. A to nejen pro české a zahraniční operní publikum, ale i hudební odborníky a divadelní praktiky. A věřím, že i velkou inspirací.

Už někoho napadlo dřív zrealizovat celý cyklus Smetanových oper, nebo jste originální? A co od toho očekáváte?

Tento cyklus uvedení všech Smetanových oper je v historii Národního divadla v pořadí čtvrtý. Poprvé jej realizoval před sto lety první šéf **ostravské opery** Emanuel Bastl. Druhý cyklus se uskutečnil v roce 1956 a ten třetí, zatím poslední před 40 lety v roce 1984. Ve stejném roce pořádalo Smetanovský cyklus také pražské Národní divadlo. Od té doby žádný operní soubor u nás tento cyklus nezrealizoval. Po roce 1989 se Smetanovy opery, s výjimkou Prodané nevěsty, hrají podstatně méně. Rok 2024 je bezesporu velká výzva! Oproti předcházejícím cyklům realizovaným v minulosti v Ostravě, kdy byly jeho představení odehrána v průběhu měsíce, či měsíce a půl, ho tentokrát zrealizujeme dvakrát během devíti dnů. Nabídneme tak jedinečnou možnost zhlédnout po sobě s jednodenní pauzou všech osm dokončených oper Bedřicha Smetany. Je to také výzva pro mimoostravské operní příznivce a další zvědavé diváky přijet na několik dní do Ostravy za poznáním mistrova pozoruhodného operního díla. Tuto nabídku adresujeme pochopitelně i zahraničním divákům. Takovou možnost žádný jiný operní dům na světě nenabízí! Věříme, že bude využita a že **Ostrava** a její **opera** se tímto svým jedinečným projektem opět o něco více zviditelní na evropské operní mapě. Kromě Libuše, kterou uvedeme pouze dvakrát rámci cyklu, jsou ostatní Smetanovy opery uváděny v průběhu celé sezóny 2023/24, takže divák má možnost Smetanovy opery zhlédnout i mimo tyto dva bloky a dokonce si může sestavit v průběhu této sezóny "svůj cyklus". Ale

nelze s tím příliš váhat, tři Smetanovy opery zmizí z repertoáru již s koncem této sezóny a dvě další během sezóny příští.

Myslíte si, že Smetana je autor, který svět zajímá?

Svět by se měl o Smetanovo pozoruhodné operní dílo rozhodně zajímat víc než doposud. Je to jedinečný celek osmi zcela rozdílných oper. Světové proslulosti, včetně pravidelného uvádění na světových operních jevištích, se dočkala Prodaná nevěsta. To je dobře, ale je to málo. Je rozhodně škoda, že zahraničnímu zájmu unikají i další skvosty, zejména "čtyřlístek" jeho posledních čtyř dokončených oper. Tam pod povrchem zdánlivě jednoduchých, pro mnohé na první pohled až naivních příběhů vyprávěných s lehkým humorem se ukrývá neskutečné bohatství niternosti a hlubokého citu; s propracovanou psychologií hlavních postav. Opery mají zároveň velký etický a morální rozměr.

Smetana v žádné ze svých oper v ději příběhů neopouští české země. Buď jsou to Čechy mytologické, historické, venkovské, salónní či maloměstské. Jsou to vždy Čechy výsostně múzické, Čechy poetické. A českost ve Smetanově případě neznamena regionálnost či pouhý národovecký svéráz!

Bedřich Smetana je autorem stále nedoceněným a paradoxně i bohužel v současnosti i u nás. Napomoci změnit tento stav je jedním z hlavních úkolů našeho cyklu!

Smetana napsal osm oper a každá je jiná. Hledal svůj styl?

Operní dílo Bedřicha Smetany jako celek je pozoruhodný umělecko-estetický dramaturgický koncept. Opravdu, každá jeho opera je naprosto jiná! V každé své opeře jako by skladatel zkoumal výrazové, dramaturgické a estetické možnosti; cesty které se nabízejí pro moderní českou operu. Jako by tím sobě a svým současníkům a následovníkům "otevíral dveře" dramaturgických žánrových a estetických možností a výzev pro českou operu. Smetanův hudební jazyk vždy poznáme, i když se v průběhu těch téměř dvaceti let, které uplynuly mezi zkomponováním jeho první a poslední opery, pochopitelně vyvíjí. A samozřejmě vychází plně z žánrových i dramatických potřeb té které opery. Navíc své tři poslední dokončené opery komponoval Smetana stížen naprostou hluchotou (od října roku 1874). V poslední opeře Čertova stěna z roku 1882 nacházíme například pozoruhodné harmonické postupy, poukazující až k hudbě následujícího dvacátého století. Smetana v Braniborech v Čechách ukázal schopnost vytvořit silné dramatické sborové scény, prokomponované ansámby, z dramatické situace vycházející árie. Skladatel zde ukázal silný cit pro jeviště a hudební drama. To vše nacházíme i v dílech následujících, ale vždy slouží v jiných souvislostech záměru tohoto či onoho díla. Každá jeho opera otevírá okno do prostoru, kde je možné budovat nový operní koncept. Každý příběh je potřeba uchopit z jiného úhlu, u každého je potřeba pro jeho scénickou interpretaci použít jiný výkladový klíč.

Již ve své první opeře Smetana jednoznačně prokázal že ovládá řemeslo operní kompozice a dokáže jej naplnit originálním hudebním výrazem a zároveň silnou dramatickou působivostí. Vstoupil na "jeviště" aktuálního českého kulturního prostředí s naprosto originální a zralou operní prvotinou. S jasným, sebevědomým uměleckým gestem, které nemá v dosavadní české operní tvorbě ani předchůdce, ani konkurenta. Naopak se chce okamžitě měřit se současnou světovou operní tvorbou. A přitom být český! Námětem, hudebním jazykem i poselstvím!

V čem jsou tedy podle vás jeho opery tak objevné a jiné?

Svou první operu Smetana začíná komponovat až v sedmatřiceti letech. Do té doby má za sebou poměrně rozsáhlé klavírní dílo, velkou symfonii, dvě symfonické básně a mistrovskou komorní kompozici Trio g moll. A zkušenost z několikaletého působení ve Švédsku. Ke komponování své první opery přistupuje jako k jasnému konceptu. Dílo zadává do soutěže vypsanou hrabětem Janem Harrachem 20. února 1861. Jejím cílem je podnítit vznik operního díla "jež by smělo nazývat se v pravdě národním". Tedy typu opery, který dosud chybí.

Ve stručnosti je důležité připomenout v této souvislosti i politické a společenské pozadí té doby v Čechách, které jsou součástí Rakouské monarchie; doby, ve které toto dílo vzniká. V roce 1859 skončilo desetileté období vlády rakouského ministra vnitra Alexandra Bacha. Období nazývané jako "bachovský absolutismus". V reakci na revoluční dění roku 1848 nastupuje desetileté období potlačování občanských a národnostních svobod. Je to čas policejních represí, věznění oponentů a celkového umrtvení společenského života. Konec "bachovského absolutismu" je možno pokládat také za definitivní uzavření procesu českého národního obrození, započatého v poslední třetině 18. století. Nyní můžeme definitivně hovořit o moderním českém národě.

Smetana, který se do Prahy definitivně ze Švédska vrací v květnu 1861, přichází do zcela jiného ovzduší, než jaké zde panovalo v roce 1857, v roce jeho odchodu do Švédska. Opět se oživuje idea postavení Národního divadla jako základního "monumentu" české kultury. Vzhledem k aktuálnímu nedostatku peněz na stavbu velké reprezentativní budovy je rozhodnuto o výstavbě zatím menšího, Prozatímního divadla na jižní části pozemku určeného ke stavbě Národního divadla. Pozemek byl zakoupen již v roce 1852.

Prozatímní divadlo bylo otevřeno 18. listopadu 1862 a znamenalo počátek budování stálých českých souborů opery a činohry a pravidelného divadelního provozu v českém jazyce. A Smetana zkomponuje dílo, historické operní plátno na libreto zpracovávající jednu z nelehkých kapitol českých dějin. Píše "národní operu" s jednoznačnou ambicí vstoupit tímto dílem do aktuálního evropského operního kontextu. A vzniká jednoznačné, umělecky sebevědomé gesto, kde jeho síla převažuje nad dílčími dramaturgickými nedostatky, které můžeme ve fascinujícím celku nalézt. Je to dílo naprosto zralé, české svým tématem, hudebně originální, světové svou suverenitou; zařazuje se po bok aktuálního evropského dění! A to je to, co budou mnozí Smetanovi odpůrci v Čechách vytýkat skladateli od této chvíle až do konce jeho života. Že je příliš kosmopolitní, skladateli odrodilý, nenárodní. Braniboři v Čechách měli aktuální politický obsah, přinášející i pohled do české společnosti. Historie je zde vzkazem pro současnost, v lecčems i tu naši, spojenou s dosavadní historickou zkušeností.

O své druhé opeře Prodané nevěstě skladatel prohlásil, že ji skládal ne ze ctižádosti, nýbrž ze vzdoru, poněvadž se mu po Braniborech vyčítalo, že je wagnerián a že by ani v národním, lehčím slohu nic nedovedl. A svou prvotní ambicí chtěl být lepší než Offenbach. Sám Smetana byl později neutuchající popularitou své první komické opery překvapen a občas jej i mrzelo, že jeho další opery, které považoval z hudebně-dramatického hlediska za pokročilejší, zůstávají v jejím stínu.

Bedřich Smetana a jeho pojetí české hudby bylo od počátku provázáno spory. Jeho odpůrci, převážně z okruhu staročeského křídla, považovali za hlavní zdroj české národní hudby lidovou píseň. Česká národní hudba má být především jasným ohlasem národní písně. Tak zněl názor z tohoto křídla. Smetana tuto cestu striktně odmítal. Byl mu vytýkán kosmopolitismus, jeho hudba je prý příliš pod vlivem cizí hudby. Těžká a nesrozumitelná. Tento názor či spíše odpor provázel Branibory v Čechách ještě dříve, než se opera vůbec dostala na jeviště. K tomu došlo až v roce 1866. Prodaná nevěsta je ve své první verzi z roku 1866 singspiel. Hudební čísla jsou

spojena mluvenou prózou, opera je rozdělena do dvou aktů, chybí zde některá hudební čísla a všechny tři tance. Čtvrtá verze díla je tříaktová, tak jak je běžně hrána. V definitivní čtvrté verzi, v souvislosti s plánovaným uvedením Prodané nevěsty v Petrohradě, nahradil mluvenou prózu orchestrálními, převážně secco recitativy. Vzniká tak dokonalá "artistní" buffa, jedna z nejlepších komických oper světové operní literatury (pro mne osobně hned vedle Rossiniho Lazebníka sevillského a Pucciniho jediné operní komedie Gianni Schicchi

Jen tak na okraj. Smetana ve své operní tvorbě použil přímou citaci lidové písně pouze jednou, což je první ze dvou ukolébavek v opeře Hubička . A kromě druhé ukolébavky v této opeře, která je již skladatelovým dílem, se nikdy nesnaží lidovou píseň pouze napodobit. Českého výrazu hudby dosahuje přes taneční rytmicko-melodickou stylizaci. Prodaná nevěsta obsahuje ve své definitivní verzi dokonce tři tance: polku, furiant a skočnou!

Co Dalibor a Libuše? To jsou přece ryze české, závažné opery.

Dalibor je další koncepční krok ve Smetanově kompoziční operní práci. Vytvořil prokomponované hudební drama, zde se nejvíce vyrovnává s dílem Richarda Wagnera . Asi nejvíce s Lohengrinem , možná také Tristanem . Smetana rozhodně nekopíruje, ale je silně inspirován k vytvoření vlastního originálního hudebně-dramatického světa. Je to zase přijatá a přesvědčivým uměleckým činem naplněná umělecká výzva. Dostáváme se opět do české historie, nejedná se zde ale o historickou operu ve stylu Braniborů. Historie zde vytváří pouze šerosvitný prostor pro střet vypjatých individualit a navíc zde hraje velkou roli hudba. Hudba i jako jeden z důležitých motivů v libretu. Svým způsobem se dá říci poetické drama o sebezničující vášni, nejen milostné. A ještě jedna zajímavost – je to jediná opera Bedřicha Smetany, kde je na jevišti zobrazena smrt. Zraněná Milada umírá před našima očima Daliborovi v náručí a následně je Dalibor zabit v souboji s Budivojem.

Libuše , to je úplně něco jiného, to je slavnostní hra, ne repertoárová opera. Opera byla původně zamýšlená jako korunovační. Protože ale ke korunovaci rakouského císaře Františka Josefa I. za českého krále na konci devatenáctého století nedošlo, byla poprvé uvedena při slavnostním otevření Národního divadla a poté po ničivém požáru i při jeho znovuočtení 18. listopadu 1883. Smetana a jeho libretista Josef Wenzig koncipovali operu nikoli jako drama, ale jako historické tableau. Tři jednání nevytvářejí děj směřující k rozuzlení. Závěrem, vyvrcholením celé opery je naopak velké proroctví Libuše, kdy věští budoucnost českého národa. V hutnosti orchestrálního zvuku můžeme zaslechnout inspiraci operním světem pozdního Richarda Wagnera; svět Libuše není nijak vyhrcočně dramatický, řeší se zde spíše nerozumění. Není zde záporná postava ani trauma či hříchy z minulosti. Chrudoš pouze ještě nechápe správně. Úvodní fanfáry přede hry jsou zároveň fanfáry prezidenta České republiky a v minulosti i prezidenta Československa. To všichni znají. Asi nejvíce a nejsilněji oslovuje a možná i dojímá závěrečné proroctví vrcholící konečným poselstvím: " Můj drahý národ český neskoná, on neskoná, on pekla hrůzy slavně překoná ." Libuše je opravdu v první řadě slavnostní akt a jako takový si jej diváci většinou přicházejí do divadla prožít. Samozřejmě, emoce se při poslechu proroctví stupňují v krizových či zlomových dějinných událostech. V Ostravě se hrála naposledy před 36 lety, takže pochopitelně pouhá dvě exkluzivní uvedení pouze v rámci Smetanovského **operního** cyklu **Ostrava** 2024 vyvolávají velký divácký zájem.

A co Dvě vdovy, to je komická opera. Jak to, že se tak odlišuje od ostatních?

Tato opera je dalším novátorským počinem, dalším uměleckým cílem. Libreto vychází z překladu francouzské divadelní komedie. Dramatický text je u Smetany základem libreta, které nabídlo jedinečnou možnost vytvořit něco opravdu jedinečného –konverzační salónní operu. Navíc vysoce artistní; je podtržena v prvním dějství velmi rafinovanými prokomponovanými ansámby, které posouvají děj a zároveň fascinují svou propracovaností, rovněž velkou suverénní muzikalitou. Přinášejí též čistou radost z hudby. Tak jako třeba v Mozartových vrcholných operách. Dvě vdovy jsou unikum. Neznám ve světové operní literatuře té doby podobnou salónní konverzační operu! Dvě vdovy si mimo jiné velmi oblíbil Richard Strauss , který je v Praze několikrát viděl. A svým Růžovým kavalírem po svém a ve vídeňském stylu na Dvě vdovy vlastně něčím navazuje. Dvě vdovy jsou naprosto jedinečnou kompozicí i v kontextu tehdejší evropské operní tvorby. V druhé, definitivní autorizované verzi Dvou vdov z roku 1878 skladatel nahradil oproti první verzi z roku 1874 mluvenou prózu prokomponovanými recitativy, tak jako ve čtvrté verzi Prodané nevěsty . Přidal dvě epizodní postavy mladých venkovanů Toníka a Lidky, dopsal pro ně tercet s Mumlalem. Docomponoval sborové scény, které dodávají dílu český charakter. A také na slavnostnosti – slaví se dožínky. Sborové scény operu otvírají i uzavírají. Skladatel rovněž dopsal velké finále prvního dějství se sborovou účastí, ze kterého vystupují i dopsané sólové role Toníka a Lidky. To vše k podtržení českosti prostředí ve kterém se příběh odehrává. A navíc tento český akcent nese ještě další, hlubší význam. Opera je také jakýmsi obrazem či spíše snem o moderní české elitě. A dotýká se i dobového tématu možnosti ženské emancipace. K té v té době může vést pouze vdovství, pokud ovšem ženu dostatečně zabezpečilo dědictví. Karolína, Anežka i Ladislav jsou lidé kultivovaní, elegantní, se zázemím, bez finančních problémů, samostatní i podnikaví – to hlavně Karolína. A Ladislav a Anežka zase řeší otázku, jak být pravdivý ve svých citech, i morálně odpovědný k závazkům i pocitům provinění ze svého chování, či spíše nepatřičných, navíc nevyřčených myšlenek v minulosti. Otevírá se zde silné téma společné všem čtyřem posledním Smetanovým operám – naplnění lásky dvou lidí, ve zralejším věku, kdy již mají něco odžito, prošli si určitou životní etapou a hledají novou cestu, naději, silný a pravdivý vztah, zbavený stínů minulostí. Forma je vysoce virtuózní, vede nás přes zdánlivou lehkou konverzační hravost, k hluboké citovosti, do tajných zákoutí lidské duše.

Asi všichni známe Hubičku. Není ale její zápletka už dnes spíš k smíchu?

Je to první Smetanova opera napsaná v hluchotě. Některými byla nazývána jako druhá Prodaná nevěsta , což je naprostý nesmysl! Je to opera naprosto rozdílná, s naprosto jinou strukturou a estetikou a etikou! Není to číslovaná opera, stavící na buffo komice, ale mistrovský prokomponovaný tvar. Autorkou libreta je zde pro Smetanu poprvé Eliška Krásnohorská . Výborným a poetickým způsobem, kvalitními verši zde zpracovala stejnojmennou povídku Karolíny Světlé . A přesvědčila tak Smetanu o vhodnosti námětu, kterému zpočátku příliš nedůvěřoval. Dokázala v prozaické předloze najít to podstatné a zkoncentrovat děj. Pod zdánlivou jednoduchostí příběhu a jistou lehkostí jeho vyprávění, s jemným humorem se zde skrývá opět obrovské citové bohatství, hluboká psychologie. Hudba Hubičky je naplněna vřucím citem. Je to fascinující svět, skýtající daleko více vrstev, než se na první pohled zdá. Další důvod tak častého uvádění Hubičky nejen v našem, ale i ve všech českých divadlech do roku 1989 je také její zdánlivá provozní jednoduchost. Tato dvouaktová opera není příliš dlouhá, nemá příliš velké sólistické obsazení. Sólistické party na první pohled většinou nepřipadají příliš náročné. (Ale nenechme se tím oklamat!) Hubička se v minulosti na dlouhá léta stala jakýmsi "jednoduchým" provozním titulem, který se dal v případě nutnosti bez problému nasadit, třeba jako náhradní představení. Místo

svátku všední den. Dnes je situace zcela jiná. Hubička se u nás nehraje příliš často; když jsme ji začali zkoušet, nemělo ji na repertoáru u nás žádné operní divadlo. Tento stav jsme přijali jako velkou příležitost podívat se na toto geniální operní dílo s novou sólistickou generací, převážně studující tyto party poprvé, čerstvými očima, bez klišé minulosti. Výzvu s čistým srdcem se dotknout její podstaty. Psychologie, až existenciálního přesahu, ale i jisté lehkosti a specifického hravého humoru celkového vyprávění – to vše Hubička obsahuje.

A jaké poselství pro dnešek v sobě nese opera Tajemství?

Tajemství je bezesporu formálně nejdokonalejší Smetanovou operou. Dokonale propracovanou strukturou, představující řadu zajímavých charakterů. Již v předehře se objeví jeden z ústředních motivů rozpracovaný jako sedmihlasá fuga. A tím dostáváme od skladatele jednoznačnou výzvu. To podstatné je za příběhem. A zároveň také avizuje vícevrstevnatý způsob vyprávění. Jsou tady v jistém kontrastu představeny vztahové peripetie dvou generací, žijících na jednom uzavřeném prostoru maloměsta devatenáctého století. A opět se nesmíme nechat zmást na první pohled humornou zápletkou. Ale je nutné přes slupku barvitého, mnohdy s humorem podaného vyprávění, jakéhosi žánrového obrázku, opět jít k jeho existenciální podstatě. Jak v daném čase a prostoru, ve kterém žijeme a který nás v mnohém limituje, překonat vlastní ego, ješitnost a nepřijít o poslední možnost nalezení osobního štěstí? Je to veskrze současné téma.

Poslední operou je Čertova stěna – je to pohádka?

" Moje opera bude hádankou pro mnohého kritika...", " zapsal si Smetana při práci na Čertově stěně , ze které vytvořil pozoruhodné dílo, plné jevištní a hudební fantazie. Kolážovým způsobem se zde mísí romantická rozevlátost, komika, niterná citovost árií a duetů, rafinovanost hudebních ansámbků, sborové scény i disonance a zkratkovitost předjímající svět "příští hudby", hudby dvacátého století.

I ve své poslední opeře, v době neustále se zhoršující zdravotního stavu, navíc provázeného psychickými problémy, vytváří skladatel opět absolutně novou operní kompozici, zcela odlišnou od všech předcházejících oper. Zatímco v Tajemství, které Čertově stěně bezprostředně předchází, dospěl k dokonale prokomponovanému tvaru, zde pracuje se zkratkou, prudkými kontrasty, rychlými žánrovými přechody. Tajemství určitým způsobem završilo v skladatelově operní tvorbě devatenácté století a Čertova stěna jako by chtěla najít dveře dál, do hudebního světa dvacátého století. A za sebe dodávám, že se jí tam podařilo vstoupit.

Tak jako v předcházejících třech operách i zde nalézáme téma cesty k naplnění milostného vztahu ve zralejším věku, lidí s určitou životní situací. Libreto napsala Eliška Krásnohorská. Cesta k definitivní podobě libreta tentokrát nebyla vůbec jednoduchá. Svědčí i zachovaná korespondence mezi skladatelem a libretistkou. Libreto je inspirováno starou pověstí o vzniku pozoruhodného kamenného útvaru na horním toku řeky Vltavy poblíž Vyššího Brodu. Vznikl tak příběh o ďáblu, který využívá lidských slabostí, baví se jimi, ale hlavně sleduje svůj prospěch a brání panu Vokovi oženit se a zachovat rod. Vok I. z Rožmberka (zemřel roku 1262) zastával od roku 1255, po nástupu Přemysla Otakara II. na český trůn, funkci nejvyššího maršálka Českého království. Byl tedy druhým nejmocnějším mužem v Českém království, které tehdy sahalo od Baltického moře až k moři Jaderskému. Opera však nemá podtitul historická, ale komicko-romantická. A i zde komika vychází ryze ze situací, z lidského pachtění za něčím lepším, a mnohdy neváhá vzít si za spojence i ďábla. Smetana naplnil tento příběh ve své hudbě silně autobiografickými prvky. Ztvárňuje jeho touhu po lásce, po naději, osobním štěstí a společenské rehabilitaci, po vykoupení a zboření své vlastní Čertovy stěny – smrtící zdi, kterou kolem něj staví prokletí hluchoty, mučivých halucinací a postupně zabíjejícího šílenství i jeho nepřátelé a odpůrci.

Myslíte, že ten připravovaný smetanovský cyklus přiláká publikum ?

Děláme vše pro to, abychom probudili zájem jak u domácího, tak i zahraničního publika. Cyklus přináší možnost jedinečného intenzivního setkání s kompletním operní dílem toho jedinečného skladatele. Je to základní kámen moderní české hudby, moderní české opery. Souhrnné provedení všech osmi dokončených oper v krátkém čase nám to, věřím, ještě více zdůrazní a potvrdí!

Foto: [Národní divadlo moravskoslezské](#), ilustrační - [NDM](#) / Martin Popelář

[« zpět na začátek](#)

Jiří Nekvasil: Ve Smetanovském cyklu hledám spojnici se současností

pátek, 2. únor 2024 11:41 [Karla Hofmannová](#)

[Facebook](#) [Twitter](#)

„Českost ve Smetanově případě neznamená regionálnost či pouhý národovecký svéráz!“

„Každý příběh je potřeba uchopit z jiného úhlu, u každého je potřeba pro jeho scénickou interpretaci použít jiný výkladový klíč.“

„Dvě vdovy jsou unikum. Neznám ve světové operní literatuře té doby podobnou salónní konverzační operu!“

Rok 2024 je nejen Rokem české hudby, ale také rokem, ve kterém se připomíná 200. výročí narození a 140. výročí úmrtí Bedřicha Smetany. Odkaz tohoto skladatele představí Národní divadlo moravskoslezské opulentní akcí, Smetanovským operním cyklem, ve kterém uvede za sebou všech osm dokončených Smetanových oper. A to jak v březnu, tak následně v květnu roku 2024. Měsíc před začátkem projektu jeho autor, režisér a ředitel Národního divadla moravskoslezského Jiří Nekvasil portálu KlasikaPlus.cz poskytl rozhovor.

Jak vás vůbec napadlo realizovat tak obrovský projekt?

Nápad se zrodil před deseti lety při přípravě naší nové inscenace *Čertovy stěny*. Tehdy jsme se s dirigentem a tehdejším hudebním ředitelem opery moravskoslezského divadla **Robertem Jindrou** shodli a nadchli se myšlenkou, že by bylo dobré do roku 2024 připravit postupně nové inscenace všech dokončených oper **Bedřicha Smetany**. A v jubilejním roce 2024, v roce 200. výročí narození skladatele, budeme mít všechny jeho dokončené opery na repertoáru! A tím se otevírá jedinečná možnost uvést cyklus všech osmi dokončených oper Bedřicha Smetany. V naplňování toho záměru jsme pokračovali i s jeho nástupcem na pozici hudebního ředitele, dirigentem **Jakubem Kleckerem**. Za jeho působení jsme uvedli nové inscenace oper *Braniboři v Čechách* a *Tajemství*. Celý cyklus dovršujeme se současným hudebním ředitelem opery **Markem Šedivým** (ten je ve funkci od sezóny 2020/21). Premiéry měly postupně nové inscenace *Hubičky* a *Dvou vdov*. V minulé sezóně je doplnila nová *Prodaná nevěsta* v koprodukcii se Slovinským národním divadlem v Lublani a *Dalibor* v koprodukcii s Divadlem J. K. Tyla v Plzni. Letošní sezóna 2023/2024 je v souboru opery ve znamení obnovených premiér, tří nejstarších inscenací, které delší dobu nebyly na repertoáru – *Tajemství*, *Čertovy stěny* a *Braniborů v Čechách* –, a to s obměněným obsazením. A proto 2. března, v den 200. narozenin Bedřicha Smetany první cyklus může začít! Je to završení desetileté koncepční práce a uměleckého plánování. Slavnostní zpěvohru *Libuše*, kterou sám Bedřich Smetana určil k výjimečnému uvádění při slavnostních příležitostech, uvedeme pouze dvakrát, formou scénického koncertu, vždy na závěr celého cyklu. A to ve spolupráci s **Janáčkovou filharmonií Ostrava**, za spoluúčinkování **Pražského filharmonického sboru** a pod taktovkou Roberta Jindry.

Připravujete v letošní sezóně i něco jiného?

Realizaci cyklu jsme podřídili v souboru opery celou sezónu 2023/24, kde vedle tří již zmíněných obnovených premiér Smetanových oper realizujeme v červnu premiéru nové inscenace opery **Leoše Janáčka** *Příhody lišky Bystroušky*. Tou následně připomeneme nejen sté výročí od světové premiéry této opery, ale také 170 let od narození skladatele, který se narodil 3. července 1854 v Hukvaldech, jen osmadvacet kilometrů od našeho divadla.

Podarilo se získat i dostatečnou finanční podporu pro tak neobvyklý projekt?

Mimořádná finanční podpora realizace cyklu, o kterou jsme zažádali a kterou jsme získali ze strany statutárního města Ostravy a Ministerstva kultury České republiky, umožní realizaci nejen nadstandardní propagace, zejména směrem do zahraničí, ale i dalších s cyklem souvisejících projektů. Tím největším bude bezesporu historicky první souborné knižní vydání libret všech osmi dokončených oper Bedřicha Smetany. A v to jak v českém originále, tak zároveň zrcadlově v novém anglickém překladu. Anglický překlad vznikl speciálně na objednávku Národního divadla moravskoslezského, které je vydavatelem této jedinečné publikace. Věřím, že tato publikace bude vnímána nejen v přímé souvislosti s letošním cyklem, ale i v dalších letech zůstane dobrým pomocníkem a průvodcem k bližšímu poznávání operní tvorby Bedřicha Smetany. A to nejen pro české a zahraniční operní publikum, ale i hudební odborníky a divadelní praktiky. A věřím, že i velkou inspirací.

***Už někoho napadlo dřív zrealizovat celý cyklus Smetanových oper, nebo jste originální?
A co od toho očekáváte?***

Tento cyklus uvedení všech Smetanových oper je v historii Národního divadla v pořadí čtvrtý. Poprvé jej realizoval před sto lety první šéf ostravské opery **Emanuel Bastl**. Druhý cyklus se uskutečnil v roce 1956 a ten třetí, zatím poslední před 40 lety v roce 1984. Ve stejném roce pořádalo Smetanovský cyklus také pražské Národní divadlo. Od té doby žádný operní soubor u nás tento cyklus nezrealizoval. Po roce 1989 se Smetanovy opery, s výjimkou *Prodané nevěsty*, hrají podstatně méně. Rok 2024 je bezesporu velká výzva! Oproti předcházejícím cyklům realizovaným v minulosti v Ostravě, kdy byly jeho představení odehrána v průběhu měsíce, či měsíce a půl, ho tentokrát zrealizujeme dvakrát během devíti dnů. Nabídneme tak jedinečnou možnost zhlédnout po sobě s jednodenní pauzou všech osm dokončených oper Bedřicha Smetany. Je to také výzva pro mimoostravské operní příznivce a další zvědavé

diváky přijet na několik dní do Ostravy za poznáním mistrova pozoruhodného operního díla. Tuto nabídku adresujeme pochopitelně i zahraničním divákům. Takovou možnost žádný jiný operní dům na světě nenabízí! Věříme, že bude využita a že Ostrava a její opera se tímto svým jedinečným projektem opět o něco více zviditelní na evropské operní mapě. Kromě *Libuše*, kterou uvedeme pouze dvakrát rámci cyklu, jsou ostatní Smetanovy opery uváděny v průběhu celé sezóny 2023/24, takže divák má možnost Smetanovy opery zhlédnout i mimo tyto dva bloky a dokonce si může sestavit v průběhu této sezóny „svůj cyklus“. Ale nelze s tím příliš váhat, tři Smetanovy opery zmizí z repertoáru již s koncem této sezóny a dvě další během sezóny příští.

Myslíte si, že Smetana je autor, který svět zajímá?

Svět by se měl o Smetanovo pozoruhodné operní dílo rozhodně zajímat víc než doposud. Je to jedinečný celek osmi zcela rozdílných oper. Světové proslulosti, včetně pravidelného uvádění na světových operní jevištích, se dočkala *Prodaná nevěsta*. To je dobře, ale je to málo. Je rozhodně škoda, že zahraničnímu zájmu unikají i další skvosty, zejména „čtyřlístek“ jeho posledních čtyř dokončených oper. Tam pod povrchem zdánlivě jednoduchých, pro mnohé na první pohled až naivních příběhů vyprávěných s lehkým humorem se ukrývá neskutečné bohatství niternosti a hlubokého citu; s propracovanou psychologií hlavních postav. Opery mají zároveň velký etický a morální rozměr.

Smetana v žádné ze svých oper v ději příběhů neopouští české země. Buď jsou to Čechy mytologické, historické, venkovské, salónní či maloměstské. Jsou to vždy Čechy výsostně muzické, Čechy poetické. A českost ve Smetanově případě neznamená regionálnost či pouhý národovecký svéráz!

Bedřich Smetana je autorem stále nedoceneným a paradoxně i bohužel v současnosti i u nás. Napomoci změnit tento stav je jedním z hlavních úkolů našeho cyklu!

Smetana napsal osm oper a každá je jiná. Hledal svůj styl?

Operní dílo Bedřicha Smetany jako celek je pozoruhodný umělecko-estetický dramaturgický koncept. Opravdu, každá jeho opera je naprosto jiná! V každé své opeře jako by skladatel zkoumal výrazové, dramaturgické a estetické možnosti; cesty které se nabízejí pro moderní českou operu. Jako by tím sobě a svým současníkům a následovníkům „otevřel dveře“ dramaturgických žánrových a estetických možností a výzev pro českou operu. Smetanův hudební jazyk vždy poznáme, i když se v průběhu těch téměř dvaceti let, které uplynuly mezi zkomponováním jeho první a poslední opery, pochopitelně vyvíjí. A samozřejmě vychází plně z žánrových i dramatických potřeb té které opery. Navíc své tři poslední dokončené opery komponoval Smetana stížen naprostou hluchotou (od října roku 1874). V poslední opeře *Čertova stěna* z roku 1882 nacházíme například pozoruhodné harmonické postupy, poukazující až k hudbě následujícího dvacátého století. Smetana v *Braniborech v Čechách* ukázal schopnost vytvořit silné dramatické sborové scény, prokomponované ansámby, z dramatické situace vycházející árie. Skladatel zde ukázal silný cit pro jeviště a hudební drama. To vše nacházíme i v dílech následujících, ale vždy slouží v jiných souvislostech záměru tohoto či onoho díla. Každá jeho opera otevírá okno do prostoru, kde je možné budovat nový operní koncept. Každý příběh je potřeba uchopit z jiného úhlu, u každého je potřeba pro jeho scénickou interpretaci použít jiný výkladový klíč.

Již ve své první opeře Smetana jednoznačně prokázal že ovládá řemeslo operní kompozice a dokáže jej naplnit originálním hudebním výrazem a zároveň silnou dramatickou působivostí. Vstoupil na „jeviště“ aktuálního českého kulturního prostředí s naprosto originální a zralou operní prvotinou. S jasným, sebevědomým uměleckým gestem, které nemá v dosavadní české operní tvorbě ani předchůdce, ani konkurenta. Naopak se chce okamžitě měřit se současnou světovou operní tvorbou. A přitom být český! Námětem, hudebním jazykem i poselstvím!

V čem jsou tedy podle vás jeho opery tak objevné a jiné?

Svou první operu Smetana začíná komponovat až v sedmatřiceti letech. Do té doby má za sebou poměrně rozsáhlé klavírní dílo, velkou symfonii, dvě symfonické básně a mistrovskou komorní kompozici *Trio g moll*. A zkušenost z několikaletého působení ve Švédsku. Ke komponování své první opery přistupuje jako k jasnému konceptu. Dílo zadává do soutěže vypsanou hrabětem Janem Harrachem 20. února 1861. Jejím cílem je podnítit vznik operního díla „jež by smělo nazývat se v pravdě národním“. Tedy typu opery, který dosud chybí.

Ve stručnosti je důležité připomenout v této souvislosti i politické a společenské pozadí té doby v Čechách, které jsou součástí Rakouské monarchie; doby, ve které toto dílo vzniká. V roce 1859 skončilo desetileté období vlády rakouského ministra vnitra Alexandra Bacha. Období nazývané jako „bachovský absolutismus“. V reakci na revoluční dění roku 1848 nastupuje desetileté období potlačování občanských a národnostních svobod. Je to čas policejních represí, věznění oponentů a celkového umrtvení společenského života. Konec „bachovského absolutismu“ je možno pokládat také za definitivní uzavření procesu českého národního obrození, započatého v poslední třetině 18. století. Nyní můžeme definitivně hovořit o moderním českém národě. Smetana, který se do Prahy definitivně ze Švédska vrací v květnu 1861, přichází do zcela jiného ovzduší, než jaké zde panovalo v roce 1857, v roce jeho odchodu do Švédska. Opět se oživuje idea postavení Národního divadla jako základního „monumentu“ české kultury. Vzhledem k aktuálnímu nedostatku peněz na stavbu velké reprezentativní budovy je rozhodnuto o výstavbě zatím menšího, Prozatímního divadla na jižní části pozemku určeného ke stavbě Národního divadla. Pozemek byl zakoupen již v roce 1852. Prozatímní divadlo bylo otevřeno 18. listopadu 1862 a znamenalo počátek budování stálých českých souborů opery a činohry a pravidelného divadelního provozu v českém jazyce. A Smetana zkomponuje dílo, historické operní plátno na libreto zpracovávající jednu z nelehkých kapitol českých dějin. Píše „národní operu“ s jednoznačnou ambicí vstoupit tímto

dílem do aktuálního evropského operního kontextu. A vzniká jednoznačné, umělecky sebevědomé gesto, kde jeho síla převažuje nad dílčími dramaturgickými nedostatky, které můžeme ve fascinujícím celku nalézt. Je to dílo naprosto zralé, české svým tématem, hudebně originální, světové svou suverenitou; zařazuje se po bok aktuálního evropského dění! A to je to, co budou mnozí Smetanovi odpůrci v Čechách vytýkat skladateli od této chvíle až do konce jeho života. Že je příliš kosmopolitní, skladateli odrodilý, nenárodní. *Braniboři v Čechách* měli aktuální politický obsah, přinášející i pohled do české společnosti. Historie je zde vzkazem pro současnost, v lecčems i tu naši, spojenou s dosavadní historickou zkušeností.

O své druhé opeře *Prodané nevěstě* skladatel prohlásil, že ji skládal ne ze ctižádosti, nýbrž ze vzdoru, poněvadž se mu po Braniborech vyčítalo, že je wagnerián a že by ani v národním, lehčím slohu nic nedovedl. A svou prvotní ambicí chtěl být lepší než Offenbach. Sám Smetana byl později neutuchající popularitou své první komické opery překvapen a občas jej i mrzelo, že jeho další opery, které považoval z hudebně-dramatického hlediska za pokročilejší, zůstávají v jejím stínu.

Bedřich Smetana a jeho pojetí české hudby bylo od počátku provázáno spory. Jeho odpůrci, převážně z okruhu staročeského křídla, považovali za hlavní zdroj české národní hudby lidovou píseň. Česká národní hudba má být především jasným ohlasem národní písně. Tak zněl názor z tohoto křídla. Smetana tuto cestu striktně odmítal. Byl mu vytýkán kosmopolitismus, jeho hudba je prý příliš pod vlivem cizí hudby. Těžká a nesrozumitelná. Tento názor či spíše odpor provázel *Branibory v Čechách* ještě dříve, než se opera vůbec dostala na jeviště. K tomu došlo až v roce 1866. *Prodaná nevěsta* je ve své první verzi z roku 1866 singspiel. Hudební čísla jsou spojena mluvenou prózou, opera je rozdělena do dvou aktů, chybí zde některá hudební čísla a všechny tři tance. Čtvrtá verze díla je tříaktová, tak jak je běžně hrána. V definitivní čtvrté verzi, v souvislosti s plánovaným uvedením *Prodané nevěsty* v Petrohradě, nahradil mluvenou prózu orchestrálními, převážně secco recitativy. Vzniká tak dokonalá „artistní“ buffa, jedna z nejlepších komických oper světové operní literatury (pro mne osobně hned vedle *Rossiniho Lazebníka sevillského* a Pucciniho jediné operní komedie *Gianni Schicchi*).

Jen tak na okraj. Smetana ve své operní tvorbě použil přímou citaci lidové písně pouze jednou, což je první ze dvou ukolébavek v opeře *Hubička*. A kromě druhé ukolébavky v této opeře, která je již skladatelovým dílem, se nikdy nesnaží lidovou píseň pouze napodobit. Českého výrazu hudby dosahuje přes taneční rytmicko-melodickou stylizaci. *Prodaná nevěsta* obsahuje ve své definitivní verzi dokonce tři tance: polku, furiant a skočnou!

Co Dalibor a Libuše? To jsou přece ryze české, závažné opery.

Dalibor je další koncepční krok ve Smetanově kompoziční operní práci. Vytvořil prokomponované hudební drama, zde se nejvíc vyrovnává s dílem **Richarda Wagnera**. Asi nejvíce s *Lohengrinem*, možná také *Tristanem*. Smetana rozhodně nekopíruje, ale je silně inspirován k vytvoření vlastního originálního hudebně-dramatického světa. Je to zase přijatá a přesvědčivým uměleckým činem naplněná umělecká výzva. Dostáváme se opět do české historie, nejedná se zde ale o historickou operu ve stylu Braniborů. Historie zde vytváří pouze šerosvitný prostor pro střet vypjatých individualit a navíc zde hraje velkou roli hudba. Hudba i jako jeden z důležitých motivů v libretu. Svým způsobem se dá říci poetické drama o sebezničující vášni, nejen milostné. A ještě jedna zajímavost – je to jediná opera Bedřicha Smetany, kde je na jevišti zobrazena smrt. Zraněná Milada umírá před našima očima Daliborovi v náručí a následně je Dalibor zabit v souboji s Budivojem.

Libuše, to je úplně něco jiného, to je slavnostní hra, ne repertoárová opera. Opera byla původně zamýšlená jako korunovační. Protože ale ke korunovaci rakouského císaře Františka Josefa I. za českého krále na konci devatenáctého století nedošlo, byla poprvé uvedena při slavnostním otevření Národního divadla a poté po ničivém požáru i při jeho znovuootevření 18. listopadu 1883. Smetana a jeho libretista **Josef Wenzig** koncipovali operu nikoli jako drama, ale jako historické tableau. Tři jednání nevytvářejí děj směřující k rozuzlení. Závěrem, vyvrcholením celé opery je naopak velké proroctví Libuše, kdy věští budoucnost českého národa. V hutnosti orchestrálního zvuku můžeme zaslechnout inspiraci operním světem pozdního Richarda Wagnera; svět Libuše není nijak vyhroceně dramatický, řeší se zde spíše nerozumění. Není zde záporná postava ani trauma či hříchy z minulosti. Chrudoš pouze ještě nechápe správně. Úvodní fanfáry předehry jsou zároveň fanfáry prezidenta České republiky a v minulosti i prezidenta Československa. To všichni znají. Asi nejvíce a nejsilněji oslovuje a možná i dojímá závěrečné proroctví vrcholící konečným poselstvím: „*Můj drahý národ český neskoná, on neskoná, on pekla hrůzy slavně překoná.*“ *Libuše* je opravdu v první řadě slavnostní akt a jako takový si jej diváci většinou přicházejí do divadla prožít. Samozřejmě, emoce se při poslechu proroctví stupňují v krizových či zlomových dějinných událostech. V Ostravě se hrála naposledy před 36 lety, takže pochopitelně pouhá dvě exkluzivní uvedení pouze v rámci **Smetanovského operního cyklu Ostrava 2024** vyvolávají velký divácký zájem.

A co Dvě vdovy, to je komická opera. Jak to, že se tak odlišuje od ostatních?

Tato opera je dalším novátorským počinem, dalším uměleckým cílem. Libreto vychází z překladu francouzské divadelní komedie. Dramatický text je u Smetany základem libreta, které nabídlo jedinečnou možnost vytvořit něco opravdu jedinečného – konverzační salónní operu. Navíc vysoce artistní; je podtržena v prvním dějství velmi rafinovanými prokomponovanými ansámblami, které posouvají děj a zároveň fascinují svou propracovaností,

rovněž velkou suverénní muzikalitou. Přinášejí též čistou radost z hudby. Tak jako třeba v Mozartových vrcholných operách. *Dvě vdovy* jsou unikatem. Neznám ve světové operní literatuře té doby podobnou salónní konverzační operu! *Dvě vdovy* si mimo jiné velmi oblíbil **Richard Strauss**, který je v Praze několikrát viděl. A svým *Růžovým kavalírem* po svém a ve vídeňském stylu na *Dvě vdovy* vlastně něčím navazuje. *Dvě vdovy* jsou naprosto jedinečnou kompozicí i v kontextu tehdejší evropské operní tvorby. V druhé, definitivní autorizované verzi *Dvou vdov* z roku 1878 skladatel nahradil oproti první verzi z roku 1874 mluvenou prózu prokomponovanými recitativy, tak jako ve čtvrté verzi *Prodané nevěsty*. Přidal dvě epizodní postavy mladých venkovanů Toníka a Lidky, dopsal pro ně tercet s Mumlalem. Docomponoval sborové scény, které dodávají dílu český charakter. A také na slavnostnosti – slaví se dožínky. Sborové scény operu otvírají i uzavírají. Skladatel rovněž dopsal velké finále prvního dějství se sborovou účastí, ze kterého vystupují i dopsané sólové role Toníka a Lidky. To vše k podtržení českosti prostředí ve kterém se příběh odehrává. A navíc tento český akcent nese ještě další, hlubší význam. Opera je také jakýmsi obrazem či spíše snem o moderní české elitě. A dotýká se i dobového tématu možnosti ženské emancipace. K té v té době může vést pouze vdovství, pokud ovšem ženu dostatečně zabezpečilo dědictví. Karolína, Anežka i Ladislav jsou lidé kultivovaní, elegantní, se zázemím, bez finančních problémů, samostatní i podnikaví – to hlavně Karolína. A Ladislav a Anežka zase řeší otázku, jak být pravdivý ve svých citech, i morálně odpovědný k závazkům i pocitům provinění ze svého chování, či spíše nepatřičných, navíc nevyslovených myšlenek v minulosti. Otevírá se zde silné téma společné všem čtyřem posledním Smetanovým operám – naplnění lásky dvou lidí, ve zralejším věku, kdy již mají něco odžito, prošli si určitou životní etapou a hledají novou cestu, naději, silný a pravdivý vztah, zbavený stínů minulosti. Forma je vysoce virtuózní, vede nás přes zdánlivou lehkou konverzační hravost, k hluboké citovosti, do tajných zákoutí lidské duše.

Asi všichni známe Hubičku. Není ale její zápletka už dnes spíš k smíchu?

Je to první Smetanova opera napsaná v hluchotě. Některými byla nazývána jako druhá *Prodaná nevěsta*, což je naprostý nesmysl! Je to opera naprosto rozdílná, s naprosto jinou strukturou a estetikou a etikou! Není to číslovaná opera, stavící na buffo komice, ale mistrovský prokomponovaný tvar. Autorkou libreta je zde pro Smetanu poprvé **Eliška Krásnohorská**. Výborným a poetickým způsobem, kvalitními verši zde zpracovala stejnojmennou povídku **Karolíny Světlé**. A přesvědčila tak Smetanu o vhodnosti námětu, kterému zpočátku příliš nedůvěřoval. Dokázala v prozaické předloze najít to podstatné a zkoncentrovat děj. Pod zdánlivou jednoduchostí příběhu a jistou lehkostí jeho vyprávění, s jemným humorem se zde skrývá opět obrovské citové bohatství, hluboká psychologie. Hudba *Hubičky* je naplněna vroucím citem. Je to fascinující svět, skýtající daleko více vrstev, než se na první pohled zdá. Další důvod tak častého uvádění *Hubičky* nejen v našem, ale i ve všech českých divadlech do roku 1989 je také její zdánlivá provozní jednoduchost. Tato dvouaktová opera není příliš dlouhá, nemá příliš velké sólistické obsazení. Sólistické party na první pohled většinou nepřipadají příliš náročné. (Ale nenechme se tím oklamat!) *Hubička* se v minulosti na dlouhá léta stala jakýmsi „jednoduchým“ provozním titulem, který se dal v případě nutnosti bez problému nasadit, třeba jako náhradní představení. Místo svátku všední den. Dnes je situace zcela jiná. *Hubička* se u nás nehraje příliš často; když jsme ji začali zkoušet, nemělo ji na repertoáru u nás žádné operní divadlo. Tento stav jsme přijali jako velkou příležitost podívat se na toto geniální operní dílo s novou sólistickou generací, převážně studující tyto party poprvé, čerstvými očima, bez klišé minulosti. Výzvu s čistým srdcem se dotknout její podstaty. Psychologie, až existenciálního přesahu, ale i jisté lehkosti a specifického hravého humoru celkového vyprávění – to vše *Hubička* obsahuje.

A jaké poselství pro dnešek v sobě nese opera Tajemství?

Tajemství je bezesporu formálně nejdokonalejší Smetanovou operou. Dokonale propracovanou strukturou, představující řadu zajímavých charakterů. Již v předehře se objeví

jeden z ústředních motivů rozpracovaný jako sedmihlasá fuga. A tím dostáváme od skladatele jednoznačnou výzvu. To podstatné je za příběhem. A zároveň také avizuje vícevrstevnatý způsob vyprávění. Jsou tady v jistém kontrastu představeny vztahové peripetie dvou generací, žijících na jednom uzavřeném prostoru maloměsta devatenáctého století. A opět se nesmíme nechat zmást na první pohled humornou zápletkou. Ale je nutné přes slupku barvitého, mnohdy s humorem podaného vyprávění, jakéhosi žánrového obrázku, opět jít k jeho existenciální podstatě. Jak v daném čase a prostoru, ve kterém žijeme a který nás v mnohém limituje, překonat vlastní ego, ješitnost a nepřijít o poslední možnost nalezení osobního štěstí? Je to veskrze současné téma.

Poslední operou je Čertova stěna – je to pohádka?

„*Moje opera bude hádankou pro mnohého kritika...*“, zapsal si Smetana při práci na *Čertově stěně*, ze které vytvořil pozoruhodné dílo, plné jevištní a hudební fantazie. Kolážovým způsobem se zde mísí romantická rozevlátost, komika, niterná citovost árií a duetů, rafinovanost hudebních ansámblů, sborové scény i disonance a zkratkovitost předjímající svět „příští hudby“, hudby dvacátého století.

I ve své poslední opeře, v době neustále se zhoršující zdravotního stavu, navíc provázeného psychickými problémy, vytváří skladatel opět absolutně novou operní kompozici, zcela odlišnou od všech předcházejících oper. Zatímco v *Tajemství*, které *Čertově stěně* bezprostředně předchází, dospěl k dokonale prokomponovanému tvaru, zde pracuje se zkratkou, prudkými kontrasty, rychlými žánrovými přechody. *Tajemství* určitým způsobem završilo v skladatelově operní tvorbě devatenácté století a *Čertova stěna* jako by chtěla najít dveře dál, do hudebního světa dvacátého století. A za sebe dodávám, že se jí tam podařilo vstoupit.

Tak jako v předcházejících třech operách i zde nalézáme téma cesty k naplnění milostného vztahu ve zralejším věku, lidí s určitou životní situací. Libreto napsala Eliška Krásnohorská. Cesta k definitivní podobě libreta tentokrát nebyla vůbec jednoduchá. Svědčí i zachovaná korespondence mezi skladatelem a libretistkou. Libreto je inspirováno starou pověstí o vzniku pozoruhodného kamenného útvaru na horním toku řeky Vltavy poblíž Vyššího Brodu. Vznikl tak příběh o d'áblovi, který využívá lidských slabostí, baví se jimi, ale hlavně sleduje svůj prospěch a brání panu Vokovi oženit se a zachovat rod. Vok I. z Rožmberka (zemřel roku 1262) zastával od roku 1255, po nástupu Přemysla Otakara II. na český trůn, funkci nejvyššího maršálka Českého království. Byl tedy druhým nejmocnějším mužem v Českém království, které tehdy sahalo od Baltického moře až k moři Jaderskému. Opera však nemá podtitul historická, ale komicko-romantická. A i zde komika vychází ryze ze situací, z lidského pachtění za něčím lepším, a mnohdy neváhá vzít si za spojence i d'ábla. Smetana naplnil tento příběh ve své hudbě silně autobiografickými prvky. Ztvárňuje jeho touhu po lásce, po naději, osobním štěstí a společenské rehabilitaci, po vykoupení a zboření své vlastní *Čertovy stěny* – smrtící zdi, kterou kolem něj staví prokletí hluchoty, mučivých halucinací a postupně zabíjejícího šílenství i jeho nepřátele a odpůrci.

Myslíte, že ten připravovaný smetanovský cyklus přiláká publikum ?

Děláme vše pro to, abychom probudili zájem jak u domácího, tak i zahraničního publika. Cyklus přináší možnost jedinečného intenzivního setkání s kompletním operní dílem toho jedinečného skladatele. Je to základní kámen moderní české hudby, moderní české opery. Souhrnné provedení všech osmi dokončených oper v krátkém čase nám to, věřím, ještě více zdůrazní a potvrdí!

Foto: Národní divadlo moravskoslezské, ilustrační - NDM / Martin Popelář